

6-маъруза. Махсус фанларни ўқитишнинг методлари ва шакллари

Режа:

1. Таълим методи ва методикаси
2. Таълим моделлари ва уларнинг тавсифи.
3. Таълим воситалари.

1. Таълим методи ва методикаси.

Таълим методлари ўқитишнинг ўз олдига кўйган максадларига эришиш усуллари хамда ўкув материалини назарий ва амалий жихатдан йўналтириш йўлларини англатади.

Таълим методи – ўкув жараёнининг мажмуавий вазифаларини ечишга йўналтирилган ўқитувчи ва ўқувчиларнинг биргаликдаги фаолият усули бўлса, **таълим методикаси** – муайян ўкув предметидаги ўқитишнинг илмий асосланган метод, қоида ва усуллар тизимини ифодалайди.

Ўқитиш методи - ўқитиш жараёнида ўқитиш, тарбиялаш ва ривожлантириш масалаларини ечишга йўналтирилган таълим берувчи ва таълим олувчининг тартибли бир-бирига боғланган фаолиятини англатади.

Ўқитиш методлари таълим жараёнида таълим берувчи ва таълим олувчи фаолиятининг кандай бўлиши, ўқитиш жараёни кандай ташкил этиш ва олиб бориш кераклигини хамда шу жараёнда ўқувчилар кандай иш харакатларини бажаришлари кераклигини белгилаб беради.

Ўқитиш методлари ўкув жараёнининг мухим таркибий кисми хисобланади. Фаолиятнинг тегишли методларисиз таълимнинг максад ва вазифаларини, ўкув материалининг муайян мазмунини ўқувчилар томонидан ўзлаштирилишига эришиб бўлмайди.

2. Таълим моделлари ва уларнинг тавсифи.

Таълим модели – таълим жараёни тузилмасидир. Таълим моделлари икки турга ажратилади:

- Анъанавий таълим моделлари
- Ноанъанавий таълим моделлари

Анъанавий дарс муайян муддатга мўлжалланган, таълим жараёни кўпроқ ўқитувчи шахсига қаратилган, мавзуга кириш, уни ёритиш, мухокама килиш ва яқунлаш босқичларидан иборат таълим моделиdir.

Анъанавий таълим методларига қуйидагилар киради:

- маъруза, хикоя, тушунтириш, лаборатория, сухбат, машқ, амалий машғулотлар;
- тўрт поғонали методлар.

Ноанъанавий таълим модели кўпроқ ўқитувчи шахсига қаратилган бўлиб, унда ўқитувчи томонидан қуйилган аниқ мақсад ўқувчиларнинг фаоллиги орқали амалга оширилади.

Ноанъанавий таълим моделларининг усулларини қуидагиларга ажратиш мумкин:

- Хамкорликда ўрганиш;
- Моделлаштириш;
- Тадқиқот;

Ноанъанавий таълим методларига қуидагилар киради:

- Кичик гурӯҳларда ишлаш методи;
- Бахс-мунозара методи;
- Давра сұхбати методи;
- Ишбоб ўйин;
- Ролли ўйин.
- Лойиҳалаш;
- Йўналтирувчи матн;
- Муаммоли вазият;
- Ақлий хужум;

Анъанавий таълим методлари:

Маъруза – катта хажмдаги ўқув материалини нисбатан узоқ вақт давомида монологик тарзда баён этишдир. Бу методнинг асосий вазифаси – таълим бериш, ўргатиш. Белгилари:

- катъий тузилмага эга;
- нутқий-мантиқий баён килиш;
- берилаётган ахборотнинг кўплиги.

Маърузалар ўқитувчи ўқувчилар тажрибасизлиги туфайли эътибор бермайдиган фаннинг муҳим лаҳзаларини ажратиб кўрсатиш имконини беради.

Маърузани ташкил этишнинг самарали шартлари қуидагилардан иборат:

- маърузанинг батафсил режасини тузиш;
- маъруза режасини эшиттириш;
- режанинг хар бир пунктини ёритишдан сўнг кискача умумий холоса килиш;
- маърузанинг бир кисмидан бошка кисмига (бўлимига) ўтища мантиқий боғлиқликни таъминлаш;
- муаммоли баён килиш;
- ёзиб олиш зарур бўлган жойларни ажратиш (ёздириш);
- маърузаларни унинг алоҳида холатларини батафсил таҳлил килиш имконини берувчи семинар-машғулотлари ва амалий машгулотлар билан қўшиб олиб бориш.

Маъруза методидан фойдаланганда маълумотлар, тушунтиришлар (изохлар) ва далилар такдим этилади.

Маъруза методининг афзаликлари қуидагилардан иборат:

- аниқ илмий билимларга таянади;
- вақтдан унумли фойдаланилади;

• ўқитувчи томонидан ўқув жараёнини тўлиқ назорат килиш имконияти пайдо бўлади.

Хикоя – унча катта бўлмаган, таърифловчи характерга эга бўлган ўқув материалини монологик хикоя килувчи, хабар берувчи баёни.

Тушунтириш – баён қилинаётган турли холатларни тахлил қилиш, тушунтириш, изоҳ бериш ва исботлаш ёрдамида ўқув материалини баён қилиш.

Турт поғонали метод – амалий қўнималарни ўзлаштириш жараёнининг тўрт поғонаси доирасида кечадиган методдир. Бу метод куйидаги босқичлардан иборат:

- Тушунтириш;
- Нима қилиш кераклигини кўрсатиб бериш;
- Кўрсатилган тарзда қайтариш;
- Машқ қилиш.

Тўрт поғонали методнинг асосий белгиси – ўқувчиларнинг харакатлари ўқитувчи кўрсатиб берган харакатлар доираси билан чекланганлигидир.

Лаборатория усули – бу усулда таълим олувчи таълим берувчи рахбарлигига олдиндан белгиланган режа асосида тажрибалар ўтказади ёки амалий вазифаларни бажаради ва шу жараёнда янги билимларни англайди, ва уларга тушуниб етади.

Машқ – ўқитиш услуби бўлиб, ўтилган материални амалиётда кўллаш максадида, режа билан ташкил этилган амалларни кўп маротаба бажаришдир.

Сухбат – ўқитиш ва ўқишининг диалогик, савол жавоб усули.

Мунозара – фаол таълим услуби бўлиб, мухокама маълум муаммо бўйича фикр алмашинув кўринишида ўтади.

Ақлий ҳужум (брейнсторминг) – ғояларни генерасия килиш усули бўлиб, бунда қатнашувчилар бирлашган холда қийин муаммони ечишга харакат қиласдилар, уни ечиш учун шахсий ғояларни илгари сурадилар (генерасия қиласдилар).

Намойиш- таълим олувчиларнинг табиий холатда ходисалар, жараёнлар, обектлар билан кургизмали таништиришга қаратилган. Бу метод таълим берувчи томонидан баён қилинаётган илмий, назарий билимларни таълим олувчилар томонидан пухта ўзлаштириш учун уларнинг сезги органлари – эшитиш, кўриш, ҳид билиш ва таъам билиш, тери сезгиларнинг бир оектга алоҳида-алоҳида ёки бир нечта сезги аъзоларини бир йўла аафарбар қилишга имкон берувчи методдир.

Иллюстрация – ҳодиса, нарса жараёнларни тасвирий шаклда схема, репродуксия, яssi моделлар ёрдамида кўрсатиш ва қабул қилишни қўзлайди.

Видеоусул – ахборотни кўпроқ кўргизмали ўзлаштиришга асосланган бўлиб, унда конескоп, кодоскоп, проектор, киноаппарат, ўқув телевиденнияси, видеомагнитофон, мултимедия, электрон китоб, ахборотни дисплейда акс эттирувчи компьютердан фойдаланилади.

Китоб билан ишлаш методи- – китоб устида ишлаш, олинган билимларни, хотирада қайта тиклаш, билимларни сақлашга қаратилган методдир.

Китоб билан ишлашнинг Инсерт методи таълим олувчига янги ахборотни номаълум ёки тушунарсиз ёки этироз билдириш лозим башлангарга ажратиб, баҳолаш имконини беради. Ўқиш жараёнида ўқув материалининг ҳар бир сатр боши ёки қисмининг маззмуни баҳоланиб, хулоса сифатида варақнинг чап томонига қалам билан маҳсус белги қўйиб борилади.

Инсерт – самарали ўқиш ва фикрлаш учун белгиларнинг интерактив тизим.

Технологик харита - жараёнинг қадамма-қадам, босқичма-босқич, изчиллик билан кўпинча график усулда қўлланиладиган воситаларни кўрсатиб берган холда тасвирлаш.

3. Таълим воситалари.

Таълим тарбия жараёнининг сифат самарадорлигини ошириш кўп жиҳатдан таълим воситалари билан қай даражада таъминланганлик билан боғлиқ бўлади.

Таълим воситалари олти турга бўлинади:

- Матнли воситалар
- Тасвирли воситалар
- Аудио воситалар
- Моделли воситалар
- Ёрдамчи жихоз воситалар
- Реал воситалар

Матнли-маълумот олиш ва маълумотни кайта ишлаш учун қуйидагилардан фойдаланилади:

- Ўқув дастурлари
- Маҳсус адабиётлар
- Тарқатма материаллар
- Имтихон ва назорат вараклари

Тасвирли – умумий тасаввурни вужудга келтириш учун қуйидагилардан фойдаланилади:

- Фотосуратлар
- Эскиз-чизма, схемалар
- Рамзий тасвирлар, режа жадваллар, символлар
- Диаграмма ва графиклар

Аудио – жараёнлар ва ишлаш механизмлари тўғрисида тасвир ва овоз орқали тасаввурларни вужудга келтириш воситаларига қуйидагилар киради:

- Видео фильмлар
- Компакт дисклар
- Аудиокассеталар

Тасвир ва матнни ёзиш ва саклаш учун ёрдамчи жихозларга қуйидагилар киради:

- Доскалар (ок доска, магнит доскаси);
- Пинборд доскаси;

- Видео проектор, видеопроектор доскаси;
- Кодоскоп;
- Видеомагнитофон, камера;
- Компьютер;
- Флипчарт доскаси.
- Ярим тайёр маҳсулотлар

Таянч сўз ва иборалар:

Таълим методлари, таълим модели, анъанавий таълим модели, ноанъанавий таълим модели, таълим воситалари, мустақил таълим, дарснинг дидактик талаблари, маъруза, намойиш, видео усул, муаммоли дарс, дарснинг ташкилий талаблари, матнли воситалар, тасвирли воситалар, моделли воситалар, реал воситалар, тарқатма материаллар.

Назорат саволлари

1. Таълим методи деганда нима тшунилади ?
2. Таълим методикаси хақида тушунча беринг
3. Таълим моделини кандай турларини биласиз?
4. Анъанавий таълим моделининг мохияти нимадан иборат ?
5. Анъанавий таълим моделининг афзалликлари ва камчиликлари?
6. Ноанъанавий таълим моделининг мохияти нимадан иборат ?
7. Ноанъанавий таълим моделининг афзалликлари ва камчиликлари?
8. Маъруза хақида тушунча беринг.
9. Маърузанинг афзалликлари ва камчиликлари.
10. Турут поғонали метод хақида тушунча беринг.
11. Таълим воситалари неча турга бўлинади?